

KENTKIRIM VE SADR ŞEHİRİ'NİN MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜ

Mehmet Turan Çağlar
Işık Üniversitesi, m.turan.caglar@gmail.com

ÖZET

Kent alanlarında yaşanan çatışmalar, Soğuk Savaş sonrası dönemin önemli özelliklerinden biri olurken, bu alanlar üzerinden ortaya çıkan farklı iktidar mücadeleleri, kent alanlarını şiddetin hedefi haline getirmiştir. Kent alanlarında artan çatışmaların da doğrudan sonucu olarak bu alanların güvenliği, önem kazanmış ve kentler, dönüşen güvenlik anlayışının sonucuyla da ilişkili olarak güvenliğin nesnesi haline gelmiştir. Kent alanlarının şiddetin hedefi olduğunu en açık bir şekilde gösteren örnekler ise kentkırım kavramı üzerinden incelenebilmektedir. İlk defa Yugoslav iç savaşı sırasında kullanılan kentkırım kavramı, "urban" (kente ait olan) ve "cide" (öldürme) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Kabaca şehre ait değerleri yıkmaya yönelik yapılan niyetlenmiş saldırı olarak tanımlanan kentkırımla ilgili ilerleyen dönemlerde çok sayıda farklı tanım ortaya çıkmıştır. Kentkırımla ilgili en kapsayıcı tanımlama ise kent alanının niyetlenmiş ve sistematik bir şekilde yıkılması, kentleşen mekân üzerinden eski toplumsal yapının imhasının veya dönüştürülmesinin hedeflenmesi ve bu hedef için askeri yöntemlerin kullanılması şeklinde özetlenebilir. Bu tanım doğrultusunda ABD'nin 2008 yılında Bağdat'ın Sadr Şehri'nde gerçekleştirdiği askeri operasyon, Soğuk Savaş sonrası artan kentkırım pratiğine örnek olarak gösterilmektedir. Diğer kentkırım örneklerinde olduğu gibi ABD'nin operasyonu, ötekine/düşmana ait kültürel, tarihi, ekonomik ve toplumsal yapıyı mekân üzerinden yok etmeyi amaçlamıştır. Fakat ABD'nin Sadr Şehri'ne düzenlediği askeri operasyon sadece yok etme amacıyla gerçekleşmemiş, operasyon sonrası şehrin yeniden inşası da önemli bir konu olmuştur. Şehrin yeniden inşasındaysa şehrin tekrar 'sorun' çıkarmaması amaçlanmıştır. Bütün bu süreç zarfında ABD'nin Irak ve Sadr Şehri üzerinden hayata geçirdiği siyasaların ilk defa çevrede test edilip daha sonra merkezde de uygulanması, bumerang etkisi yaratmış ve merkez ile çevrenin şehirleri doğrudan birbirlerine bağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentkırım, ABD, Irak, Sadr Şehri, Askeri Şehircilik, Bumerang Etkisi

1. Giriş

ABD'nin Irak işgali, 21. yüzyılın uluslararası siyaseti adına en önemli askeri ve güvenlik gelişmelerinden biri olarak kabul görürken, ABD'nin Irak'ta yaklaşık 9 yıl süren varlığı ve politikalarının sonuçları, bugün bile bölgesel etkilere sahiptir. Hukuka aykırı bir şekilde yapılan askeri müdahale, uluslararası ve küresel siyaset alanında birçok tartışmaya sebep olurken, işgal boyunca ve sırasında sebep olunan çok sayıda ölüm, yaralama ve yıkım bugün bile doğrudan veya dolaylı biçimde Irak ve bölgede kendisini hissettirmektedir. İyi planlanmamış askeri müdahale, işgal yıllarında ortaya çıkan mezhep temelli iç savaş, işgal sırasında ve sonrasında ortaya çıkan radikal eğilimler, 2003 sonrası Irak'ını, siyaseten ve akademik anlamda ilgi çekici bir konu haline getirmiştir. Genellikle, savaş ve barış, bölgesel güvenlik, terörle mücadele, mezhepler arası çatışma gibi geleneksel güvenlik konuları çerçevesinde analiz edilen ve incelenen Irak'ta gündelik yaşamın içinde ve pratiklerinde olan kentçilik (urbanism), gecekondu konusu, kent alanlarının askerileşmesi, kent alanlarının yıkılması ve yeniden inşası gibi konular ikinci planda kalmıştır. 2003-2011 yılları arasında gerek ayaklanma ve direniş gerekse de ayaklanma ile mücadele pratikleri, Irak'ta şehirlerin içerisinden geçmiş ve Irak şehirleri, savaş alanlarının cepheleri haline gelmiştir. Güvenlik ve siyaset açısından sadece ismen geçen Irak şehirlerinde yaşanan çatışmalar ise doğrudan Iraklıların gündelik hayatlarında yer almıştır. Çatışmalar boyunca büyük yıkımlara sahne olan Irak şehirleri ve bu yıkımlardan doğrudan etkilenen Iraklılar ise genellikle araştırma ve inceleme konusu olmamıştır. Bu durum, toplumsal dönüşümlerde önemli bir paya sahip olan şehirlerin ikinci planda kalmasına yol açmıştır.

Bu şartlar altında küresel bir gücün, sınırlarının çok ötesinde bir ülkeye yaptığı hukuk dışı bir müdahale sonunda devlet-altı ve devlet-dışı gruplarla yaşadığı mücadelelerin ve çatışmaların mekânı olan genelde Irak şehirlerini, özeldeyse Sadr Şehri'ni incelemek ilgi çekici hale gelmiştir. Bu incelemeyi yaparken kentkırım (urbicide) kavramının Sadr Şehri'nin yıkımını açıklamada nasıl kavramsallaştırılacağı önemli bir soru olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle 2008 yılında büyük yıkıma uğrayan Sadr Şehri'nin 2010 sonrası dönemde yeniden inşa sürecine bakmak ve yıkım öncesi ile yeniden inşa sonrasındaki Sadr şehirlerini karşılaştırmak, araştırmanın diğer önemli noktalarıdır. Bir diğer ifadeyle, askeri yöntemlerle kent alanının yıkılması ve sonrasında inşa projeleriyle yeniden imarı ve bu yeniden imarın sebep olduğu toplumsal değişimi analiz etmek, 2003 sonrası Irak'ta yaşanan toplumsal dönüşümün belli başlı dinamiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Tüm bu bilgiler ve ilgi çekici noktalar ışığında, çalışmanın temel sorusu; ABD açısından tehdit olarak algılanan Sadr Şehri'nin ABD tarafından hangi uygulamalara maruz kaldığıdır? Bu temel sorunun yanında, Sadr Şehri'nin yıkımının kentkırım kavramı tarafından açıklanıp açıklanamayacağına ve Sadr Şehri'nin yeniden inşasının küresel ekonomik ve siyasi sisteme entegre amacı doğrultusunda yapıp yapılmadığına cevap

aranacaktır. Tüm bu sorulara cevap aranırken, kentsel mekânın askeri yöntemlerle yıkılıp, yeniden inşa edilmesinin toplumsal dönüşümde nasıl rol oynadığına bakılacaktır. Bir diğer ifadeyle, toplumsal dönüşümde önemli bir yere sahip olan kentsel mekânın, Sadr Şehri pratiğinde hangi anlamlara geldiği analiz edilmeye çalışılacaktır.

Yukarıdaki araştırma sorularının ışığında çalışmanın giriş ve sonuç kısımları dışında üç kısımdan oluşması planlanmaktadır. İlk kısımda kentkırım kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Görece yeni bir kavram olan kentkırımla ilgili kavramsal tartışmalara değinilecek ve farklı yaklaşımlar gösterilecektir. İkinci kısımda, ABD'nin ayaklanmayla mücadele ve güvenlik stratejileri çerçevesinde özellikle Sadr Şehri'ne karşı uyguladığı politikalara bakılacaktır. Bu bölümde ayrıca Sadr Şehri'nde yaşanan yıkımın, kentkırım kavramına uyup uymadığına bakılacaktır. Üçüncü bölümde 2010 sonrası Sadr Şehri'nin yeniden inşasına bakılacaktır. Bu bölümde ayrıca Sadr Şehri'nin inşa süreci gösterilirken, yeniden inşanın anlamları açıklanacaktır. Tüm bu bölümlerin ışığında ise hem kentkırım kavramının hem de Sadr Şehri'nde yaşanan yeniden inşa sürecinin toplumsal dönüşüm açısından hangi anlamlara geleceği tartışılacaktır

2. Kavramsal Çerçeve: Kentkırım Kavramı

Kentkırım (urbicide) kelimesi "urban" (kente ait olan) ve "cide" (öldürme) kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur ve ilk defa Yugoslav iç savaşı sırasında kullanılmıştır. İlk defa Belgrad'ın eski belediye başkanı Bogdan Bogdanoviç tarafından kullanılan kentkırım kavramı; şehrin yapısını, insanları ve şehre ait değerleri yıkma amacıyla yapılan, niyetlenmiş saldırı olarak tanımlanmıştır (Fregonese, 2009: 310). Bogdanoviç'in 1990'lardaki kentkırım kavramı, özellikle şehirlerdeki yıkımların artması ve yeni güvenlik stratejilerinin şehir temelli oluşturulmaları sonrası yeni yorumlara yol açmıştır. Daha doğru bir ifadeyle, kentkırım kavramı popülerleştikçe, kentkırıma dair farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Bu yüzden kentkırım kavramına dair farklı yorumlara bakmak, hem kavramın daha kapsayıcı olup olamayacağını hem de Irak ve Sadr Şehri pratiklerinde hangi yorumların ön plana çıkacağını göstermesi açısından önemlidir.

2.1. Farklı Kentkırım Tanımlamaları

Kentkırım kavramının Türkiye'de ön plana çıkan tanımlamalarından biri Mithat Arman Karasu tarafından yapılmıştır. Yugoslav iç savaşı sırasında Bosna-Hersek'te yaşanan kentkırıma odaklanan Karasu'ya göre (2008) kentkırım kavramı; kent, kent yaşamı ve kent haklarına karşı yapılan her türlü saldırıdır. Bunun yanında Karasu için kentkırım, kentlerin yıkımının yanında özgün bir toplumsallık biçimi olan kentselliğin de imhası anlamına gelmektedir (Karasu, 2008: 51). Kentkırım kavramını farklı kılan ise yaşanan yıkımın militarizm barındırmasıdır. Karasu ayrıca Bosna-Hersek örneğinden yola çıkarak, kent alanına karşı uygulanan şiddet ve militarizmin dini, etnik veya mezhebi bir boyut barındırması gerektiğini savunmaktadır. Her ne kadar Karasu'nun kentkırım kavramsallaştırmasında kentsel mekânın zor ve militarizm yoluyla yıkılması, kentkırıma uğrayan şehirleri tanımlaması açısından uygun olsa da ötekine ve istenmeyene ait olan kentsel mekanın yıkımının ve de bu yıkım yoluyla gerçekleşen toplumsal değişimin temelinde dini ve etnik bir militarizm barındırması şeklindeki tanımlama yeterli olmamaktadır. Kentkırımda önemli olan kent alanının yıkımının, kentsel mekân üzerinden eski toplumsal yapıyı imha etmesi ve de bu hedef için askeri yöntemlerin kullanılmasıdır. Daha doğru ifadeyle, toplumsal dönüşümdeki hedefler, dini, mezhebi veya etnik olabileceği gibi kültürel, ekonomik ve siyasi de olabilir.

Kentkırımla ilgili öne çıkan bir diğer tanımlama Stephen Graham tarafından yapılmıştır. Graham'a göre kentkırım; şehirlerin, askeri operasyonların hedefi olması sonrası yok edilmesi ve yıkım sonrası bu şehirlerin, neo-liberal hegemon anlayışa entegre edilmesidir. Bir başka ifadeyle, Graham'a göre kentkırım, kent alanlarının emperyal stratejiler doğrultusunda kontrolüyle ilgilidir ve madunların yaşam stratejilerine saldırıları da kapsamaktadır (Riley, 2011). Bu tip bir yaklaşımda, kentkırım kavramı kente ait kaynakların tahsis edilmesi ve bölüşülmesiyle ilgili (Graham, 2002) olabileceği gibi kentkırım uygulamaları, sermaye birikiminin devamlılığını sağlamanın bir aracı olarak da tanımlanmaktadır (Graham, 2011: 29). Kısaca kentkırım, ekonomik emperyalizm ve kolonizasyon süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Her ne kadar bu tanım, kent alanının kendisinin şiddetin nesnesi haline gelmesini açıklaması açısından kuvvetli olsa da kentkırım kavramını sadece ekonomik emperyalizm ve kolonizasyon ile sınırlı göstermesi açısından yeterli değildir. Graham'ın tanımlaması tıpkı ABD'nin Irak'a müdahalesinde olduğu gibi merkezin çevreye müdahalesinde sebep olduğu kentsel yıkımları açıklamaya yardımcı olmaktadır. Fakat Lübnan, Yugoslavya, Irak ve Suriye iç savaşlarındaki topluluklar arası çatışmalar sonucunda yaşanan kent alanlarının imhasını açıklamada yetersizdir.

Bir başka kentkırım tanımlaması, binaların ve kentsel dokunun, kentsel yaşamını ve farklılıkları temsil ettiği için yok edilmesi şeklindedir (Karasu, 2008: 53). Martin Coward'ın yaptığı bu tanımlamada kentkırım kavramı, binaların imha edilmesi yoluyla kent heterojenliğinin yok edilmesiyle ilgilidir. Kentin çoğul ve heterojen kimlikleri barındırması yüzünden yapılı çevrenin bilinçli bir şekilde yıkılmasıdır (Travis, 2009: 382). Bir diğer ifadeyle kentkırım; şehirlerin öldürülmesi, çoğulluğun ve kozmopolitliğin simgelerinin ve mimarisinin imhasıdır ve bu süreci kentkırım olarak tanımlamak için askeri araçların kullanılması gerekmektedir (Coward, 2004: 159). Bu yüzden kentkırım, ötekinin ve kent alanlarının imhasıyla saf ve tekil kimliğin kurulmasını amaçlamaktadır

(Graham, 2011: 17). Özellikle Yugoslav iç savaşından yola çıkılarak yapılan bu tanımlamada kentkırım, heterojen ve çoklu etnik yapıları barındıran şehirlere karşı, “bozulmamış ve saf” olarak tanımlanan kırım savaşı ve milliyetçi ve muhafazakâr kırım, kozmopolit kent alanına açtığı savaş olarak kavramsallaştırılmıştır (Fregonese, 2009: 314). Kentin homojen yapısına duyulan nefret ise topluluklar tarafından saflığa ve homojenliğe duyulan özlemden kaynaklanmaktadır (Lizardo, 2015: 519). Özellikle iç savaş pratiklerinde farklı topluluklar tarafından diğer topluluklara ve kent alanlarına uygulanan şiddeti açıklaması açısından bu tanımlama uygun gibi görünse de kent/kırım ikiliği üzerinden yapılan bu tanımlama, tüm kentkırım örneklerini kapsayamamaktadır.

Bu yaygın tanımlamaların dışında kentkırım; sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin içinde bulunduğu kentin kent kimliğine, değerlerine ve kentlilerin kentten doğan haklarına karşı yapılan toplu, yaygın ve şiddetli militarist saldırı (1), şehrin kasten öldürülmesi (2) (Fregonese, 2009: 310), kente karşı işlenen suçların en önemli ve en kapsamlısı (3), kent alanının başka bir topluma ait olmasından, bir grubun mimarisini simgelemesinden, toplumsal hafızayı yaşatmasından ve hatta başka bir medeniyete ait olmasından dolayı imha edilmesi (4) (Herscher, 2006: 18), kitlelerin kent alanlarından doğan varoluşsal haklarının reddi ve imhası (5) (Graham, 2002) gibi birçok şekilde tanımlanabilmektedir. Tüm bu kavramsal tartışmaların yanında, kentkırımı diğer kentsel yıkım süreçlerinden hangi yollarla ayrıldığı, kentkırım kavramının hangi zaman dilimine ait olduğu ve kentkırım için gerekli olan yöntemlerin neler olduğu da kentkırım kavramı açısından önemli tartışmalar doğurmuştur. O yüzden çalışma boyunca kullanılacak uygun kentkırım tanımlaması yapılmadan önce yukarıdaki adı geçen tartışmalara değinmek, kentkırım tanımlamasında önemlidir.

2.2. Kentkırım ile İlgili Diğer Tartışmalar

Kentkırım kavramıyla ilgili en önemli tartışma noktalarından biri, kent alanının yıkımında askeri yöntemleri ve militarizmi kapsayıp kapsamadığı ve eğer kapsıyorsa askeri araçların kent alanlarında sebep olduğu her yıkımın, kentkırım çerçevesinde incelenip incelenemeyeceğidir. Bu yüzden kentkırım üzerine yapılan önemli kavramsal tartışmalardan biri kentkırımın askeri yöntemler olmaksızın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği üzerinedir. Bu tartışma aslında kentte yaşanan sağlıksız gelişmenin, kent üzerinden yaşanan rant hesaplarının ve kentli haklarının ihlalinin, kentkırım olarak tanımlanıp tanımlanamayacağıyla ilgilidir. Yanlış imar planları, sağlıksız kentleşme, kent üzerinden çıkar elde etme gibi süreçler her ne kadar militer yöntemler kadar kent alanına zarar verse de bu tür zarar verici eylemler, genellikle kente karşı suç tanımlaması içerisinde görülmektedir. Daha doğru bir ifadeyle, kenti oluşturan değerlere ve kentli haklarına karşı yapılan saldırıların tümü, kente karşı suç tanımının içerisinde görülebilecekken, kentkırım kavramı, kente karşı yapılan saldırıların en kapsamlı olanıdır. Bu bağlamda kentkırım, kente karşı suç kavramının bir parçası olarak tanımlanırken, içerik bakımından kente karşı suç kavramına kıyasla daha şiddetli ve yıkıcıdır (Karasu, 2008: 55). Bu yüzden, kentkırım kavramını kente karşı suç kavramından ayırabilmek adına askeri yöntemler ve militer araçların kullanılması önemli bir ayırım noktasıdır.

Kentkırım ile ilgili yapılan önemli bir diğer ayırım, kentkırım süresince uygulanan militer saldırılar ve savaş sırasında kentte meydana gelen yıkım arasında yapılan ayırımdır. Birincisinde ötekine veya düşmana ait olan bir mekânın yıkımı ön plana çıkarken ikincisinde savaş sırasında yaşanan yıkım, ikincil zarar olarak görülmektedir. İkincil zarardan kasıt ise stratejik, lojistik ya da askeri hedeflerin yıkılması sırasında sivil yapıların veya kentsel mekanların yok edilmesi ve zarar görmesidir. Kentkırımdaysa hedef, kendiliğinden ötekine ait olarak görünen kentsel alanın yıkımıdır. Daha doğru bir ifadeyle kentkırım; kültürel, tarihi, ekonomik ve toplumsal yapıyı mekân üzerinden yok etmektir. Kentin imhasıyla kent sakinlerinin ortak kimlik ve kolektif hafızası da imha edilir (Wojtasik, 2014: 114). Kentkırımın planlı, kasti olması ve kent alanının şiddet yoluyla dönüştürülmesi önemlidir (Herscher, 2006: 18). Kentkırımda önemli olan kent alanına uygulanan şiddetin düzensiz ve rasgele olmamasıdır. Önemli olan hedef alınan kent alanlarında şiddetin, politik veya askeri amaçlar doğrultusunda sistematik ve planlı bir şekilde uygulanmasıdır (Graham, 2002). Kısaca belirtmek gerekirse, kentkırımda hedef doğrudan kentsel yapılar ve alanlarıyken bu tip bir niyet, kentkırımın savaş yoluyla yaşanan yıkımdan farkını oluşturmaktadır.

Kentkırım ile ilgili bir diğer tartışma noktası, kentkırım kavramının 21. yüzyıldaki savaş ve çatışmalarının tanımlayıcı özelliği olup olmadığıdır. 9/11 saldırıları, askeri şehirciliğin yükselişi ve “milis kuvvetlerine”, “uyuşturucu çetelerine”, “terörist organizasyonlara” karşı oluşturulan asimetrik savaş doktrinleri gibi gelişmeler, 1990’ların sonunda ortaya çıkan yeni savaşlar söylemlerini kuvvetlendirirken, bu söylemler, şehirleri birçok açıdan çatışmaların temel sahaları haline getirmiştir. Kentkırım kavramı, siyasal şiddetin yeni bir biçimi olarak tanımlanmaktadır ve bu yeni tanımlamada özellikle Batı’da ortaya çıkan terörle mücadele stratejisi çerçevesinde şehirlere uygulanan şiddet önemlidir. Buna rağmen, Soğuk Savaş sonrası döneme ait olarak görülen kentkırım uygulamaları, aslında Soğuk Savaş döneminde ve hatta öncesinde de görülmüştür (Fregonese, 2009: 311). Özellikle çevrede ve devlet-içi çatışmalarda, kentkırım kavramına uygun çatışmalar ve savaşlar bulunmaktadır. Afrika’da yaşanan iç savaşlar, Lübnan iç savaşı gibi örnekler, aslında kentkırım kavramının sadece 1990 sonrası döneme ait olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Daha doğru ifade etmek gerekirse, şehirlere karşı uygulanan şiddet, Soğuk Savaş sonrası dönemin bir özelliği olmaktan çok daha eskilere dayanan bir şiddet türüdür. Yine de şehirleşme oranlarının sürekli arttığı bir dönemde gelecek çatışmaların ve savaşların, şehir temelli olma ihtimali artmaktadır. Bunun yanında hem merkezdeki hem de çevredeki şehirler, daha fazla askeri doktrinlerin

öznesi haline gelmektedir (Clement, 2012: 46). Bu yüzden, her ne kadar kentkırım uygulamaları, 1990 sonrası dönemde daha fazla ön plana çıkma potansiyeline sahip olsa da kentkırım kavramsallaşmasında 1990 öncesi dönemi göz önünde bulundurmak hem örneklerin çoğalmasına yardımcı olması hem de tarihsel süreçte kavramın nasıl dönüştüğünü göstermesi açısından önemlidir. Bu ise hem dünün hem de bugünün savaşlarının, sosyo-mekânsal boyutlarını gösterecektir (Fregonese, 2009: 311).

Bu yüzden çalışma boyunca kullanılacak kentkırım tanımı; kent alanının niyetlenmiş ve sistematik bir şekilde yıkılmasını (1), kentsel mekân üzerinden eski toplumsal yapının imhasının veya dönüştürülmesinin hedeflemesini (2) ve bu hedef için askeri yöntemlerin kullanılmasını (3) kapsamaktadır. Kentkırımla ilgili böyle bir kavramsallaştırma, bu kavramın hem kentsel dönüşümlerin diğer formlarından farklarını göstermesi hem de benzer kentsel alanların yıkım süreçlerini kapsamaları açısından önemlidir. Bu yolla kentkırım kavramı, hem sağlıklı ve plansız bir kentleşme sonucu yaşanan kent alanının dönüşümü gibi süreçlerden farklılaşacak hem de askeri ve militer yöntemlerle kentsel mekânda yaşanan yıkımı ve dönüşümü kapsamaları açısından benzer örneklerle birlikte incelenebilecektir. Bir diğer ifadeyle kentkırım kavramı, kentin yıkımının ve yıkım amacının kimliksel, kültürel, ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutlarını kapsayacak şekilde kavramsallaştırılması şeklinde olacaktır. Bu yüzden, çalışmadaki kentkırım tanımıyla, kent alanının öteki veya düşman adına taşıdığı anlamdan dolayı ortaya çıkan yıkımın (1) ve ister devlet tarafından isterse de devlet-dışı aktörler tarafından başvurulsun, şiddet ile şehir hayatı ve yapıları çevre arasındaki ilişkinin (2) gösterilmesi amaçlanmaktadır (Fregonese, 2009: 317).

3. ABD'nin Irak'taki Mekân Politikaları ve Sadr Şehri

Genellikle iç savaş pratiklerinde karşımıza çıkan kentkırım kavramı, 9/11 sonrası yükselişe geçen askeri şehircilik kavramı ve ABD'nin Irak'ta bulunduğu 9 sene boyunca sebep olduğu mekânsal yıkımla birlikte yeniden popülerleşmiştir. Ayaklanma ile mücadele stratejisinin en önemli mekanlarından olan Irak şehirleri, 2003 sonrası hem koalisyon güçleri ile direnişçiler arasındaki çatışmalar sonucunda hem de mezhep savaşları sonucunda büyük yıkımlara uğramıştır. Mezhep savaşları boyunca başta camiler olmak üzere diğer mezhebin mekanlarına yapılan saldırılar da kentkırım kavramı çerçevesinde incelenebilecekken, çalışmadaki kentkırım kavramı, başta ABD olmak üzere koalisyon güçlerinin başta Sadr Şehri olmak üzere Irak şehirlerinde sebep olduğu yıkımlar çerçevesinde analiz edilecektir. Zaten Irak pratiğinde hem Felluce'de hem de Bağdat'ta ve Bağdat'ın önemli bir şehri olan Sadr Şehri'nde yaşananlar, kentkırım kavramına örnek olarak gösterilmektedir (Fregonese, 2009: 317). Yine de Sadr Şehri'nde yaşanan yıkıma bakmadan önce ABD'nin işgal sonrası kent mekanını nasıl bir tehdit olarak gördüğüne ve bu tehdide karşı mekân üzerinden hangi tedbirleri aldığına bakmak, kent alanının nasıl güvenleştirildiğinin görülmesi açısından önemlidir. ABD'nin Sadr Şehri'ne karşı uyguladığı politika ve stratejileri anlamak için ise Sadr Şehri'nin ABD açısından neden tehdit olarak algılandığına ve Sadr Şehri'nin ve Sadr hareketinin gerek 2003 öncesinde gerekse de 2003 sonrasında Irak siyaseti ve toplumu açısından neler ifade ettiğine bakmak gerekmektedir.

3.1. Sadr Şehri

ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası, ABD'ye en çok sorun çıkaran aktörlerden biri Mukteda El-Sadr'ın başını çektiği Şii milis örgütlenmesi olmuş ve örgütlenmenin üssü kabul edilen Sadr Şehri de ABD açısından en problemlilerden biri olarak görülmüştür. Buna rağmen Sadr Şehri'nin iktidarlar adına sorun çıkarması, 2003 sonrası görülen bir olay değildi. Irak tarihinde özellikle Saddam yönetimi açısından da tehdit olarak görülen Sadr Şehri, küresel iktidarlar tarafından yıkıma uğramadan önce ulusal iktidarlar tarafından da şiddete maruz kalmıştır. Sadr Şehri, 1958 darbesinden sonra Bağdat'ta Devrim Şehri (Madinat al-Thawra) olarak kurulmuş ve gerek sol hareketlerin gerekse de Irak Komünist Partisinin tarihsel olarak kuvvetli olduğu bir şehir olmuştur (Zubaida, 2004). Saddam iktidarı sonrası Baas rejimi tarafından baskı ve şiddete maruz kalan şehrin ismi daha sonra Saddam Şehri olarak değiştirilmiştir. 2003 yılında ise ABD'nin Saddam rejimini devirmesi sonucunda şehir, Sadr Şehir ismine yeniden kavuşmuştur.

Tarihsel anlamda Sadr Şehri'nin iktidarlar tarafından sorunlu olarak tanımlanmasının ötesinde Sadr Şehri, Şiilerin çoğunlukta yaşadığı, toplam nüfusunun 2.5 milyon civarı olduğu ve bu nüfusun büyük kısmının gecekondualarda yaşadığı bir şehirdir. İşgal sonrası ABD tarafından kontrolü sağlanamayan Sadr Şehri'nin kontrolü, 2003 yılında Mukteda El-Sadr tarafından kurulan ve yaklaşık 10.000 kişiden oluştuğu tahmin edilen Şii milis gücü Mehdi ordusundadır. Mehdi ordusu, işgalin başladığı zamandan beri Sadr Şehri'nde güvenliğinin sağlanmasından sosyal hizmetlerin teminine, yardımların dağıtılmasından yağmanın engellenmesine kadar birçok alanda şehrin ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Hills, 2010: 310). Merkezi hükümetin temel ihtiyaçları karşılayamadığı bir platformda, Mehdi ordusunun gölge hükümet tarzında bu temel hizmetleri karşılaması, Mukteda El-Sadr'ın popüleritesini genç ve dezavantajlı Şii grupların nezdinde arttırmıştır (Gregory, 2011: 22). Aynı zamanda militer bir yapılanma olan Mehdi ordusu, işgal başladığından beri, koalisyon güçlerine en çok zorluk çıkaran gruplardan biri olmuştur. İşgal sonrası Sadr hareketi, Irak'ın bütünlüğüne vurgu yaparken, diğer gruplarla olan farklılıklarına rağmen direniş konusunda birlik çağrısında bulunmuştur (Zubaida, 2004). Sadr hareketinin dış bağlantılara

mesafeli olması (Rogers, 2008), ABD ile işbirliği içerisinde olan Maliki hükümeti ile anlaşmaması ve milliyetçi çizgide olması (Zubaida, 2004) gibi faktörler, ABD'ye karşı direnişin temel motivasyonlarını oluşturmuştur. Mukteda El-Sadr ve hareketi, ABD yönetimi tarafından düşman güçleri olarak tanımlanmış ve bu doğrultuda gerekirse Mukteda El-Sadr başta olmak üzere Mehdi ordusunun mensuplarının öldürülmesinin emredildiği iddia edilmiştir (Cockburn, 2008). Bu şartlar altında ise gerek Mehdi ordusu gerekse de Mehdi ordusunun kent alanı, ABD tarafından tehdit ve risk olarak tanımlanmıştır. Bu tehdit tanımlaması, ABD'nin Sadr Şehri'ne karşı farklı stratejiler üretmesine sebep olmuş ve bu süreç, Sadr Şehri'nin kırımıyla sonuçlanmıştır. Koalisyon güçlerinin 2004 yılından beri Mehdi ordusunun üssü olarak kabul edilen Sadr Şehri'ne düzenlediği operasyonlar, sonuç vermemiş ve duvar örerek tehdit olarak gördükleri bölgeleri yalıtmaları, ABD'nin istediği sonuçları getirmemiştir. Bunun üzerine ABD belki de sorunu "kökten çözmeye" amacıyla, düşmana koruma sağlayan kent alanlarını, 2008 operasyonu ile yıkıma uğratmıştır. Bu ise aslında ötekine veya düşmana ait kent alanının, niyetli ve bilinçli bir şekilde, askeri yöntemler kullanılarak yok edilmesine yani kentkırımı sebep olmuştur.

3.2. Duvar Örme Stratejisi

Irak işgalinin ilk aylarında ABD tarafından mekân adına gerçekleştirilen ilk faaliyet, Irak'ı farklı bölgelere bölmek olmuştur. 14 Nisan 2003 tarihinde başkent Bağdat, 55 ila 60 bölgeye bölünürken, bu bölgelerden 40'ı koalisyon güçlerinin kontrolündeydi (Hills, 2010: 309). Geri kalan bölgeler ise ABD yönetiminin düşman olarak tanımladıkları grupların elindeydi. Koalisyon güçlerinin kontrolünde bulunmayan bu bölgeler, ABD'nin tehdit olarak tanımladığı mekanlardı ve bu mekanlar, ilerleyen yıllarda büyük yıkımlara sahne olmuştur. Bağdat'ın ABD tarafından bölgelere bölünmesi ve bu bölgelerin, yeşil, sarı ve kırmızı olarak adlandırılması, mekânın bir tehdit olarak algılanmasının en büyük kanıtıdır. ABD, yeşil bölgelerden çıktığında ağır silahlandırılmış konvoyları ve tam teçhizatlı görevlileri kullanıyordu (Krahmann, 2008: 394). Bütün bu uygulamaların dışında ise yeşil bölgelerin etrafına duvar örülmesi, mekânın tehdit olarak algılanmasının bir başka örneğini teşkil etmektedir. Özellikle Sadr Şehri'ne örülen duvar, sadece yeşil bölgenin güvenliğini sağlamayı amaçlamamış, ayrıca tehdit olarak görülen kitlelerin ve mekanlarının yalıtılmasını amaçlamıştır. O yüzden Sadr Şehri'nin yıkımına bakmadan önce, Sadr Şehri'nin tehdit olarak algılanan bölgelerine örülen duvarlara ve bu duvarların anlamlarına bakmak önemlidir.

Merkez tarafından Küresel Güney'in gecekondulu şehirlerinin "vahşi" ve şiddetin, güvensizliğin, sivil çatışmaların ve ayaklanmaların kaynağı (Muggah, 2014: 346) olarak görülmesinin en önemli örneklerinden biri, ABD'nin Sadr Şehri'ne karşı uyguladığı politikalarda görülmektedir. Sadr Şehri'nin gecekondulu semtleri, orta ve düşük gelirli insanların mekanları, ABD tarafından modern savaşın yeni cepheleleri olarak yorumlanmıştır (Muggah, 2014: 354). Mekânın tehdit olarak algılanmasıyla ilişkili olarak ABD, Sadr Şehri'ne karşı, ilk olarak duvar örme stratejisini hayata geçirmiştir. Sadr Şehri'nin El-Cemile ve El-Thavra bölgeleri, işgal sonrası ABD güçleri tarafından yaklaşık 3.2 kilometre (2 mil) (Amiri, 2008) uzunluğunda ve yaklaşık 4.5 metre (15 feet) yüksekliğinde (Riley, 2011) beton duvarlarla şehrin diğer bölgelerinden ayrılmış ve yalıtılmıştır. Özellikle Şii milislerin ve Mukteda El-Sadr'ın kaleleri olarak bilinen bu bölgeler, ABD güçleri tarafından güvenlik kaygısıyla duvarlarla dış dünyadan yalıtılmıştır. Bu duvarların ötesine geçmek içinse Sadr Şehri'nin dört bir tarafına kurulan kontrol noktalarından geçmek gerekmektedir. Sadr Şehri'nin Irak'ın Gazze'si olarak tanımlanmasına sebep olan bu uygulama, müdahalede bulunanlar için güvenli alanlar kurmayı hedeflese de aslında kent sakinleri açısından bir açık hava hapisanesinin kurulmasına sebep olmuştur. Daha doğru bir ifadeyle, ABD'nin Sadr Şehri'yle ilgili güvenlik anlayışı, aslında kent sakinleri için değil, Sadr Şehri'nde yaşayanlara karşı güvenlik anlayışından ortaya çıkmaktadır.

ABD'nin güvenlik kaygılarıyla uyguladığı duvar örme politikası, bu kaygıların gidermemesinin ötesinde Sadr Şehri'nde hayatı daha da zorlaştırmıştır. Kent alanlarının duvarlarla birbirinden ayrılması; siyasi ötekileştirmeyi, daha fazla ekonomik kutuplaşmayı ve toplumlar arası güvensizliği arttırmaktadır. Ayrıca, yüksek duvarların örülmesi ve şehrin gelişmiş güvenlik sistemleriyle donatılması, Sadr Şehri'nin ve kentlilerinin kriminalize edilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında El-Cemile ve El-Thavra'nın duvarlarla izole edilmesi, dışlayıcı mekanların kurulmasına ve korkunun somutlaşmasına sebep olmuştur (Riley, 2011). Duvar örme politikası Sadr Şehri'ni muhalif kitlelerin ve kolektif hareketliliğinin potansiyel mekanlarından çıkarıp kapalı, kamp şekline bürünmüş, dışarıdan soyutlanmış, duvarlarla örülmüş ve giriş sistemlerinin getirildiği alanlara çevirmiştir (Graham, 2011: 21). Bu yüzden, örülen duvarlar, aslında gücün ve refahın hiyerarşisini, toplumsal bölünmeyi ve topluluklar arası nefreti körüklemektedir. Duvar örme, dışlayıcı mekanlardan faydalananlar ile duvarların örülmesini engelleyemeyenler arasındaki asimetric güç ilişkisini göstermektedir. Daha doğru ifadeyle, kent alanında hareket edebilenler ile edemeyenler arasında kutuplaşma artarken, güvenli duvarlar arkasında kalanlar ile dışarıda kalan ve dışlananlar arasında bölünmeyi de arttırmaktadır (Marcuse, 2001: 395). Kısaca, duvar örme stratejisi, istenmeyenlerin hareketsizliğini sağlarken, bu kitlelerin kontrolünü amaçlamaktadır (Riley, 2011). Şehrin böyle bir şekilde yalıtılmasıysa özellikle sahip olmayan kitlelerin daha da hareketsizleşmesine sebep olmuştur. Bu yüzden duvar örme stratejisi, Graham'ın iddia ettiği gibi Sadr Şehri'nde de neo-liberal kolonizasyonun en doğrudan aracı haline gelmiştir.

Her ne kadar ABD'nin Irak işgali sonrası duvar örme stratejisi, belli mekanları ve bu mekanların sakinlerini yalıtma ve ötekileştirmeyi hedeflese de Sadr Şehri'nde süren ayaklanmalar, koalisyon güçleriyle ile milis güçleri arasında sürekli devam eden çatışmalar, Sadr Şehri'nin kontrolünün sağlanamamasına veya başka bir ifadeyle otonom yapısının ortadan kaldırılamamasına sebep olmuştur. Bu yüzden, 2008'de ABD tarafından gerçekleştirilen operasyon, Sadr Şehri'nde kontrolü sağlamak amacıyla gerçekleştirilse de operasyon sırasında kent alanının yok edilmesine, daha doğrusu Sadr Şehri'nde kentkırma sebep olmuştur.

3.3. Sadr Şehri Pratiğinde Kentkırım

ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri, belirli aralıklarla Sadr Şehri'ne operasyonlar düzenlese de Sadr Şehri'ne en büyük operasyon, 2008 yılında gerçekleşmiştir. Her ne kadar Sadr Şehri kuşatması, Mehdi ordusunun yeşil bölgelere yaptığı roket atışları sonrası, Nisan 2008'de başlasa da askeri müdahalenin planlaması daha öncelere dayanmaktadır. Sadr Şehri, koalisyon güçleri tarafından sürekli büyüyen bir geçekundu şehri ve koalisyon güçlerine karşı en çok zorluk çıkaran mekanlardan biri olarak tanımlanmıştır (Al Jazeera, 2008a). ABD tarafından, Sadr Şehri'nde yaşanan geçekundu temelli direnişin ve ayaklanmanın Sünni kitleler için cesaretlendirici olacağı görüşü (Sandys, 2004) ön plana çıkmış ve yaşanan çatışmalar öncesi ABD'li yetkililer, amaçlarının milis kuvvetlerinin güvenli bölgelerini yok etmek olarak açıklamıştır. Bunun yanında Maliki hükümeti de amaçlarını şehrin, milis güçlerinden geri alınması olarak açıklamıştır (Al Jazeera, 2008b). Bu amaç doğrultusunda, Sadr Şehri'ndeki birçok ev, mahalle ve kamu alanı imha edilmiştir (Riley, 2011). Özellikle ABD'nin hava saldırılarında birçok sivil yapı ve kent alanı yıkıma uğrarken, bu süreçte ölen sivil sayısı artmıştır (Al Jazeera, 2008c). Daha doğru bir ifadeyle, Sadr Şehri kuşatması olarak bilinen operasyonlar, sadece Sadr Şehri'nde büyük yıkıma yol açmamakla kalmamış, çok sayıda insanın ölmesine ve yaralanmasına da sebep olmuştur. Kuşatma sırasında marketler, hükümet binaları ve okullar kapatılırken, dışarıda sadece yayan dolaşılmasına izin verilmiştir (Al Jazeera, 2008d). Tüm bu süreç yaşanırken Mukteda El-Sadr, ülke genelinde sivil itaatsizlik talebinde bulunmuş ve Sadr hareketinin temsilcilerinden Hazam Al-Aaraji, Sadr Şehri'nde yaşayan fakir kitlelere yönelik operasyonların durdurulması çağrısında bulunmuştur (Al Jazeera, 2008e).

2008 yılının Nisan ayında, ABD ordusu Irak güvenlik güçlerinin de desteği ile Sadr Şehri'nin El-Cemile ve El-Thavra bölgelerini kuşatma altına aldı ki bu bölgeler, işgal sonrasında duvarlarla yalıtılan bölgelerdi. Irak'ın en kalabalık ve yoksul bölgelerinden olan bu bölgelere ve Sadr Şehri'ne 800'den fazla tank ateşi yapılırken, bu operasyon, işgal başladığından beri gerçekleştirilen en yoğun ve en şiddetli askeri operasyon olmuştur (CBS News, 2008). Bu askeri müdahale süresince başta el-Kudüs caddesi olmak üzere Sadr Şehri, çok büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Operasyon 700 kişilik askeri bir birlikle başlarken, operasyon bitene kadar asker sayısı, önce 2000 sonra da 4000 kişiye kadar çıkmıştır. Sadr Şehri kuşatması 8 hafta kadar sürmüştür (Riley, 2011) ve kuşatma boyunca ABD güçleri; özel kuvvetler, keskin nişancılar, tanklar, savaş helikopterleri, F-18 jetleri, karadan karaya füze ve insansız hava araçları dahil birçok askeri aracı, Sadr Şehri üzerinde kullanmıştır (Rogers, 2008). Bu operasyonun bir diğer özelliği, insansız hava araçlarının ilk defa şehir alanında kullanılması olmuştur. Kuşatma sonrası ABD, 800 kişiden oluşan hedef listesinin etkisiz hale getirildiğini açıklamış (Riley, 2011) fakat operasyon sırasında 900'den fazla ölünün ve 2600'den fazla yaralının olduğu iddia edilmiştir (Amiri, 2008). Bunun yanında operasyon sırasında sivillerin başta su ve yiyecek olmak üzere temel ihtiyaçlara ulaşımı engellenmiş (Amiri, 2008), yaşanan yıkım sonrasında, başta yiyecek fiyatları olmak üzere fiyatların katlanması, Sadr Şehri'ndeki insani krizi daha da derinleştirmiştir.

Sadr Şehri'ne yapılan askeri saldırı, sadece Şii milislerden kaynaklanan tehditlerin önlenmesi amacını gütmemiş, aynı zamanda şiddet; kent sakinlerine, kent alanlarına ve kentin kendisine karşı uygulanmıştır. Daha doğru bir ifadeyle, şiddet açıkça tanımlanmış tehdide karşı değil, şehir alanına ve şehrin sakinlerine karşı uygulanmıştır ve uygulanan şiddet, şehir temelli bireysel, kolektif ve kültürel hakların reddiyle alakalıdır (Graham, 2002). Diğer kentkırım örneklerinde ortaya çıktığı gibi Sadr Şehri'nde yaşanan kentkırım, maddi yıkım kadar ötekinin fikri ve ideolojik yıkımını da amaçlamış (Bleibleh, Perez ve Bleibleh, 2019: 4) ve düşmanın/ötekinin yapıyı çevresinin imhası, bu düşmanın varlığının reddini de barındırmıştır (Saifi ve Samman, 2019: 29). O yüzden Sadr Şehri'nde uygulanan şiddetin merkezinde kent alanının kendisi ve bu alan üzerinden ortaya çıkan toplumsal yapı bulunmaktadır. Kentteki toplumsal yapının tekrar tehdit oluşturmayacak şekilde dönüşümü, temel hedef olmuş ve Sadr Şehri'nin madunları ve şehrin kendisinin hayatta kalma stratejileri, doğrudan ABD'nin hedefi haline gelmiştir. Özetle, 2008 yılında Sadr Şehri'ne düzenlenen operasyon sonucunda ortaya çıkan yıkım, doğrudan ötekinin/düşmanın kent alanlarını hedef alması açısından bir kentkırım örneğidir.

9/11 sonrası şehirler, daha çok askerileştirilerek tehdit olarak tanımlananların izole edilmesi, çevrenmesi ve ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Fakat bu tip bir askerileşme, özellikle çevrede tehditlerin çevrenmesinden daha çok, neo-emperyal kolonizasyon hedefiyle hayata geçirilmektedir. Gerek Irak genelinde gerekse Sadr Şehri özelinde kent alanın askerileşmesi, askeri yöntemlerle yıkım ve özelleştirme yöntemleriyle yeniden inşa süreçlerini beraberinde getirmektedir. Tüm bu süreç ise eski toplumsal ve ekonomik yapıları ortadan kaldırıp, yerlerine kontrol noktaları ve beton duvarları getirmektedir (Riley, 2011). Beton duvarların inşası, kontrol noktalarının kurulması ve şehrin askerileştirilmesi aslında doğrudan mekânsal egemenlik, ticari faaliyetlerin düzenlenmesi ve

serbest piyasa ekonomisinin daha da kuvvetlendirilmesiyle alakalıdır. Bunun için kentte yaşayanların aleyhine bir şekilde kent alanının yok edilmesi ve yerine yenisinin kurulması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, kentkırım çerçevesinde, şehrin yapılı çevresine uygulanan yıkıcı ve şiddetli eylemler, kent ve kentli kimliğinin yeniden tanımlanmasıyla doğrudan ilişkilidir (Fregonese, 2009: 317).

Özetlemek gerekirse, Sadr Şehri kuşatması askeri yöntemlerle şehirde hakimiyetin kurulmasını ve kentsel mekânın yeniden şekillendirilmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında da yeniden inşa süreci hem kitlelerin kontrolünü hem de piyasa mantığının askeri yöntemlerle yerleştirilmesini amaçlamıştır (Riley, 2011). Sadr Şehri'nin yeniden inşa aşaması, aslında tüm ekonomik ve toplumsal yapıların, piyasa mekanizmalarına entegrasyonunu hedeflemiştir. Bu yüzden Sadr Şehri'nde yaşanan kentkırım, birden çok amaca hizmet etmektedir. Birinci hedef, düşmanın/ötekinin kontrolünde olan ve iktidarlar tarafından tehdit olarak görülen sokak siyasetinin mekanlarının yok edilmesidir. İkinci hedef, neo-liberal hegemonyanın önünde engel teşkil eden enformel ekonominin ortadan kaldırılmasıdır (Riley, 2011). Bu yüzden de Sadr Şehri'nin yeniden imarı, eski toplumsal yapıların yerine, yeni toplumsal ve ekonomik yapılar getirilecek şekilde planlanmıştır. Daha doğru bir ifadeyle, ABD açısından mekânın yeni temsili ve kent mekânı ile kent sakinleri arasında yeniden üretilen ilişkiler, 2008 öncesinden daha farklı olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda da 2008 yılında ABD öncülüğündeki uluslararası gücün yıktığı Sadr Şehri'nin 2010 sonrasında başka bir uluslararası güç olan uluslararası şirketler tarafından yeniden inşası başlamıştır. Bu yüzden, ABD'nin Sadr Şehri'nde sebep olduğu kentkırımın bir diğer sebebi olan yeniden inşa sürecine bakmak, tüm süreci tamamlamak adına önemlidir.

4. Sadr Şehri'nin Yeniden İnşası ve Yeniden İnşanın Anlamları

Irak işgali sonrası ABD'nin Irak'a dair yeniden inşa modeli, neo-liberal model temel alınarak oluşturulmuştur. Bu açıdan bakıldığında çatışma sonrası yeniden inşa süreci, aslında askeri yöntemlerin yardımıyla özelleştirmelerden geçmektedir (Riley, 2011). O yüzden Sadr Şehri'nin yeniden inşası, 2003 sonrası Irak'ında farklı ve benzersiz bir yere düşmez. Tıpkı çatışma sonrası Irak'ta yaşanan birçok sorunda olduğu gibi çok uluslu şirketler, piyasalaşma ve özelleşme mekanizmaları, Sadr Şehri'nin yeniden inşasında da ön plana çıkan aktörler ve çözümler olmuştur. Sadr Şehri meselesi de diğer birçok sorunda olduğu gibi uluslararası şirketler aracılığıyla neo-liberal akla emanet edilmiş ve Irak'ta mekânın gerek yıkımı gerekse yeniden yapımı, aynı siyasi güç yapıları tarafından gerçekleştirilmektedir (Read, 2008: 65). Sadr Şehri de aslında Orta Doğu'da yıkıma uğramış birçok şehirde olduğu gibi yıkım sonrasında mega projelerinden biri olmuştur. Yeni kurulacak şehirlerin, piyasa kapitalizmine uygun bir şekilde kurulması gerekmektedir ve Sadr Şehri, ABD'nin ve merkezin, Irak ve Orta Doğu'da uyguladığı bu anlayışın bir örneğidir (Lafer, 2008: 110).

4.1. Yeni Sadr Şehri ve Projeleri

ABD'nin Irak işgali ve özellikle 2008 Sadr Şehri kuşatması sonrası çok büyük bir yıkıma uğrayan Bağdat'ın Sadr Şehri'nin yeniden inşası, aslında uluslararası sermaye aracılığıyla yapılmaktadır. Yeniden inşa süreçlerine bakmak, sadece inşanın aktörlerini görmek açısından değil, ayrıca yaşanan yıkımın boyutlarını görmek açısından da önemlidir. Yeniden inşa süreçlerinde rol alan aktörlerin kullandıkları dil ise yeni Sadr Şehri'nin nasıl olacağına dair ipuçları vermektedir.

Yeniden inşa sürecinde iki mega proje ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Türk şirketlerinin üstlendiği yeniden imar projesidir. 2010 yılında 4 Türk firmasından oluşan konsorsiyum, "Türkiye İş Ortaklığı Grubu" adıyla Irak hükümetiyle 11.28 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Yüklenici firmaların "dünyanın sayılı projelerinden biri" (NTV, 2010) olarak duyurduğu proje kapsamında 75.000 konut ve 500 bin ila 600 bin kişiye barınma sağlamayı taahhüt eden yüklenici firmalar, aynı zamanda sosyal alanların inşasını da karşılamayı kabul etmiştir. Projenin yüklenici konsorsiyumu, ayrıca amaçlarını savaşın izlerini silmek olarak açıklamış ve bu amaç doğrultusunda Trabzon büyüklüğünde bir kent alanının yeniden kurulacağını duyurmuştur. Türk inşaat şirketlerinin o dönemde yurtdışında yıllık ortalama 20-22 milyar dolarlık pazar payına sahip olduğu düşünüldüğünde ise projenin büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Yüklenici konsorsiyum için Sadr Şehri projesi, onlarca Türk firmasının bir yılda üstlenebildiği işin tek bir projeye üstlenilmesi anlamına gelmektedir (Türk Mütteahhitlerden Irak'ta Dev Proje). Daha doğru ifadeyle bu proje, üstlenici konsorsiyum için büyük bir ticari başarıdır. Yeniden inşa edilmesi planlanan alanın büyüklüğü ise aslında Sadr Şehri'nde yaşanan yıkımın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

Sadr Şehri'nin yeniden inşasında yer alan ikinci önemli proje ise Broadway Malyan şirketinin Sadr Şehri ile ilgili imar planıdır. Sadr Şehri'nin 17 km'lik alanında "10X10" projesini hayata geçiren şirket, Irak hükümeti ile 10 milyar dolarlık bir sözleşmeye imza atmıştır (Iraq-business News, 2011). 500 bin kişiye barınma sağlamayı taahhüt eden şirket, ayrıca aşırı kalabalık Sadr Şehri nüfusunu rahatlatma vaadinde bulunmuştur. "10X10" projesinin çiziminde yer alan NKY mimarlık ise yeni Sadr Şehri'ni yeni bir yaşam tarzının inşası olarak tanımlamıştır. Bunun yanında özel hayat vurgusunu ön plana çıkaran NKY mimarlık, bu vurgu doğrultusunda yeni Sadr Şehri'nde dışarıyla etkileşimin asgari düzeyde olacağını duyurmuştur (10X10 Sadr City, 2010). NKY

mimarlığın, özel hayat ve yeni yaşam tarzı vurguları ise aslında yeni Sadr Şehri'nin eskisinden farklı olacağını planlandığını göstermektedir.

Sadr Şehri'nin yeniden imarında yer alan bu şirketler ise küresel ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren şirketlerdir. 1958'de İngiltere'de kurulan Broadway Malyan şirketi, 16 ülkede ofise sahiptir ve 43 ülkede faaliyet göstermektedir. Sadr Şehri'nin yapımının yanında, Lizbon'da havaalanı, Azerbaycan'da dev spor salonu, Abu Dabi'de konut yapımı, Çin'de ve Arjantin'de alışveriş merkezleri ve İngiltere'de iş merkezleri inşalarını da üstlenmiştir. 2010 yılında Irak hükümetiyle anlaşma imzalayan "Türkiye İş Ortaklığı Grubu" konsorsiyumunda yer alan şirketler (Kazova, Kur İnşaat, Ulubol İnşaat ve İşyaka) ise Orta Doğu'da konut, havaalanı, hastane, stadyum gibi yapıların inşalarında yer almıştır.

Özetlemek gerekirse Sadr Şehri'nin gerek imar planı gerekse de mimarlık çizimi, Irak'ın dışında gerçekleşmiştir. Bu süreçte rol oynayan firmalar, daha çok projelerinin büyük getirilerinden ve Sadr Şehri'ne getirecekleri yeniliklerden bahsetmektedir. Projelerin yeni yaşam tarzı veya özel hayatın önemi gibi söylemleriye esasen yeniden inşanın eskisinden farklı olacağını ve yeni bir toplumsal yapının inşasını amaçladıklarını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, tıpkı Sadr Şehri'nin yıkımında kentlilerin söz sahibi olamaması gibi yeniden inşasında da Sadr Şehri'nde yaşayanlar değil, bölgesel ve küresel aktörler ön plana çıkmaktadır. Kısaca Sadr Şehri'nin yıkımı da yeniden inşası da aslında Sadr Şehri'nde yaşayanlara rağmen yapılmaktadır. Tüm bu dönüşüm sürecinde ise mekânın dönüşümünün anlamlarına bakmak sadece Sadr Şehri açısından değil, diğer benzer kentkırım örnekleri açısından da önemlidir.

4.2. Sadr Şehri'nin Dönüşümünün Anlamları

Sadr Şehri'nde yaşanan yıkım ve yeniden inşa süreçleri birçok hedefe hizmet etmektedir. Her şeyden önce Sadr Şehri'nin dönüşümü, asi bir şehrin evcilleştirilmesine yöneliktir. Bunun yanında neo-liberal ekonomik modele entegrasyon ve sömürü düzeninin devamı, dönüşümün planlayıcıları açısından önemli motivasyonlardır. Dönüşüm ise sadece sömürü düzeninin devamını amaçlamamaktadır. Askeri şehircilik anlayışı çerçevesinde merkezde uygulanması planlanan politikaların ilk test alanı, çevrenin şehirleridir. Bu yüzden kent alanlarının güvenleştirilmesi sürecinde planlanan uygulamalar, ilk defa çevrede test edilmektedir. 2003 sonrası ABD'nin Irak'ta mekâna dair uyguladığı politikaların daha sonraki süreçlerde Batı'nın metropollerinde uygulanması tesadüfi değildir. Bu anlayışta bir yandan merkez ile çevre arasındaki bağımlılık ilişkisini kuvvetlendirirken, diğer yandan şehirlerin iktidarlar tarafından kontrolünü kolaylaştıran ve tüm şehirlerin birbirlerine benzemesine sebep olan süreçleri getirmektedir.

Şehirler, toplumsal mücadelenin ve toplumsal kontrolün mekânı olarak tanımlanmaktadır (Muggah, 2014: 347). Şehir alanları; mimariden, binalardan veya taş duvarlardan daha ötedir. Şehirler, kimliğin ve siyasal yaşamın mekânı olarak görülürken (Bleibleh, Perez ve Bleibleh, 2019: 6) aynı zamanda sermaye birikiminin sağlandığı, toplumsal ilişkilerin düzenlendiği, toplumsal çatışmaların gerçekleştiği mekandır (Mendiata, 2001: 399). Bu yüzden şehirler, siyasal ve toplumsal dönüşümün temel merkezidirler. İktidarlar ve kentli kitleler arasında mücadele alanı olan bu şehirlerde iktidarların temel motivasyonu, kent kitlelerinin kontrolü, kentlilerin mevcut ekonomik ve siyasal yapıya entegrasyonu ve bu motivasyonlar doğrultusunda kent alanının yeniden inşasıdır. Bu yüzden küresel neo-liberal kapitalist düzene uymayanlar, tehdit ve risk olarak tanımlanmaktadır (Graham, 2011: 14). Sadr Şehri'nde yaşanan değişim de esasen bu motivasyonların sonucudur. Küresel ekonomik sistemde geniş kitlelerin oluşturduğu Sadr Şehri gibi Güney'in şehirleri, tüketici veya üretici olmaması yüzünden neo-liberal düzen açısından memnuniyetle karşılanmamaktadır. Bu yüzden Sadr Şehri'nde gerçekleşen mekânsal düzenleme; piyasanın yaygınlaşmasını, kapitalizm ve kolonizasyonun birlikte hareket edebilmesini ve mekanların üretici ve tüketici olarak ayrışmasını hedeflemektedir (Cities In The Bombsight, Cities From Below: Relevance Of Critical Theory Today, 2007: 4). Kentkırım kavramı, Irak pratiğinde mülksüzleştirme yoluyla birikim sağlamanın örneğidir. Sadr Şehri'nde yaşanan kentkırım örneği ise sadece kent alanlarının imhasıyla ilgili değil, ayrıca kent alanlarının yeniden üretimiyle de doğrudan alakalıdır. Bu yüzden şehirlerin yeniden inşası, farklı aktörler arasında mekân üzerinden ortaya çıkan iktidar mücadelelerini simgeler (Bleibleh, Perez ve Bleibleh, 2019: 6). Irak'ta ve Sadr Şehri'nde yaşanan yıkım, sadece askeri yöntemlerin getirdiği yıkıcı vahşi bir yıkım değildir. Aslında neo-liberalizmin amaçlarına uygun bir biçimde yaratıcı bir yıkımdır (Cities In The Bombsight, Cities From Below: Relevance Of Critical Theory Today, 2007: 4). Ayrıca Sadr Şehri'nde olduğu gibi yeni güvenlik şehirlerinin kurulması, kapitalizmin pazar payını büyüten bir gelişmedir (Graham, 2011: 22). Yaratıcı yıkım ve yeniden inşa süreçleriye siyasal ve ekonomik iktidarlara kent sakinleri arasındaki güç dengesizliklerini kentlilerin aleyhine olacak şekilde sonuçlandırmaktadır.

Özetlemek gerekirse Güney'in sömürsünün merkez açısından hayati olduğu bir dönemde Küresel Güney'in şehirlerinin tehlikeli, anarşik, geri olarak tanımlanması (Graham, 2011: 27), bu şehirlerin dönüştürülmesinde önemlidir. Bu şekil bir tanımlama için hayali coğrafyalarla ve mekanlarla ben ve öteki arasında ayırım yapmak gerekmektedir (Gregory, 2003: 307-308). Güney'in şehirlerinin öteki ve tehdit olarak tanımlanması, neo-sömürgeciliğin, emperyalizmin ve post-sömürgeciliğin araçlarının çevrede uygulanmasına meşruiyet sağlamaktadır. Böyle bir tanımlamayla neo-liberal yeniden üretime meşruiyet sağlanırken, Küresel Güney'in neo-

liberalleşme sürecinde karşılaştığı ekonomik ve siyasal yapısal sorunlar reddedilip, memnuniyetsiz kitlelerle ilgilenmek askeri yöntemlere kalmaktadır. Sadr Şehri örneğinde olduğu gibi amaç, aslında Güney'in şehirlerindeki geniş kitlelerin küresel ekonomiye entegre edilmesidir.

Sadr Şehri'nin küresel ekonomik düzene entegrasyonu kentkırım açısından önemli olsa da Sadr Şehri'nde yaşanan yaratıcı yıkımın amacı, sadece neo-kolonyal düzenin devamını amaçlamamaktadır. İlk defa çevrede uygulamaya konan yöntemlerin daha sonra merkezin şehirlerinde de uygulanması sonucunda aslında merkez ile çevre arasındaki bağımlılık ilişkisi sürdürülürken, merkezin potansiyel asi şehirleri için de önceden tedbir alınmaktadır. Bu yüzden merkezde iyice görünür hale gelen askeri şehircilik anlayışının avantajları ve dezavantajları, ilk kez Sadr Şehri'nde olduğu gibi çevrenin şehirlerinde test edilmektedir.

Kent alanlarının, yeni hedefler ve tehditlerin merkezi olarak görülmesi, askeri şehircilik anlayışının merkezinde yatar. Bu ise askeri doktrinlerin ve savaşın, gündelik hayatın merkezine kaymasına sebep olmaktadır (Graham, 2011: 21). Daha doğru ifadeyle, askeri şehirciliğin anlamı, sivil ve muharip ayrımının bulanıklaşması, tüm insanların tehdit ve risk olarak algılanmaya başlamasıdır. Askeri şehircilik teknikleri, ilk kez savaş alanlarında özellikle Küresel Güney'in sorunlu şehirlerinde denedikten sonra Kuzey'in kapitalist merkezlerinde satışa sunulmaktadır. İlk kez çevrede kullanılan tekniklerin hem merkezde satışa çıkarılması hem de merkezin şehirlerinin güvenleştirilmesi ise bumerang etkisine örnektir (Graham, 2011: 16-17). Bumerang etkisine göre kolonizasyon sürecinde Batı'nın siyasal ve hukuki araçlarının kolonilerde uygulanması, merkezin gücünü daha da arttırmaktadır. Fakat kolonilerde ilk kez test edilen yöntem ve araçların daha sonra merkezde kullanılması esasen dahili bir kolonizasyon sürecini de doğurmaktadır (Graham, 2011: 17). Bir diğer ifadeyle, iktidarlar tüm kürede güçlerini muhafaza etme ve artırma amacıyla merkezdeki yöntemleri çevreye getirirken, merkezde kullanmayı amaçladığı teknikleri, ilk önce çevrede test etmektedir. Bu yüzden süreç tek yönlü sadece merkezden çevreye doğru değil, amaçlar doğrultusunda çevreden merkeze doğru da işlemektedir. Kısaca bumerang etkisi; çevrede uygulanan siyasi, ekonomik, askeri, hukuki ve coğrafi denemelerin daha sonra merkezde uygulamaya konmasıdır (Graham, 2013). Çevredeki şehirlerde test edilen yöntemler, merkezdeki metropollerin yeniden planlanmasında ortaya çıkarken, bu süreç, merkez veya çevre ayırt etmeksizin gündelik kent hayatın kontrolüyle sonuçlanmaktadır. Tüm bu süreç, çevre ile merkezdeki kent alanlarını güvenlik ve askeri doktrinler çerçevesinde birbirine bağlamaktadır (Graham, 2013). Bu yüzden Bağdat'ta, Sadr Şehri'nde, Gazze ve Batı Şeria'da test edilen tekniklerin, daha sonra garantili ve kesin çözüm getiren güvenlik yöntemleri olarak dünyanın her yerinde satışa çıkarılması tesadüfi değildir (Graham, 2011: 18).

Merkezin iktidarları tarafından çevrenin kent alanlarının test alanı olarak kullanılmasının en önemli örnekleri, Irak ve Sadr Şehri pratiklerinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden ABD'nin Irak müdahalesi, belli açılardan şehir temelli askeri doktrin ilk uygulama alanı olmuştur. ABD içerisindeki çetelerle savaşlar bağlamında kullanılan "şehir ayaklanmaları", "4. nesil savaş" ve "ağ savaşı" gibi söylemler, aslında ABD'nin Bağdat'ta şehir alanlarında kullandığı bir dilin yansımasıdır (Graham, 2011: 12). Katrina kasırgasından sonra ABD yetkilerinin, şehri "isyancılar" geri almak için önerdiği çözüm önerisi, 2003 sonrası Sadr Şehri'nde farklı grupları birbirinden soyutlamak adına uyguladıkları duvar örme stratejisine benzerlik gösterir (Graham, 2011: 19). Katrina kasırgası sonrası New Orleans'ta alınması önerilen askeri ve güvenlik tedbirlerinin ilk uygulamaları, Bağdat ve Sadr Şehri pratiğinde gerçekleşmiştir. Sadr Şehri'ndeki bölgelerin duvarlarla birbirinden ayrılmasının bir diğer örneği ise ABD-Meksika sınırına örülen duvardır (Graham, 2011: 22). Bütün bunların ötesinde New York ve Londra'da finans merkezlerini korumak için uygulanan güvenli bölge uygulamalarının ilk önce Bağdat'ta uygulanması, 2008 yılında ABD'nin Sadr Şehri'ne karşı kullandığı insansız uçakların, Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da emniyet güçleri tarafından kullanılması, teröre karşı savaş doktrini çerçevesinde Irak'ta inşa edilen hapisanelerin benzerlerinin ABD'de inşa edilmesi, Londra olimpiyatlarında 130 milyon pound karşılığında güvenliği sağlayan şirketin, Irak'ta hapisanelerin, havaalanlarının, diplomatik misyonların güvenliklerini sağlaması, hem Irak'ın hem de New Orleans'ın yeniden inşasında rol alan firmaların aynı olması gibi onlarca örnek aslında bumerang etkisini göstermektedir (Graham, 2013). Tüm bu yaşanan süreç sonundaysa ister merkezde ister çevrede olsun, tüm şehirlerin birbirine benzetilmesi ve kontrollerinin daha kolay sağlanması hedeflenmektedir. Bu, çevrede farklı grupları birbirinden duvar örerek ayırma, yeşil bölgeler ilan etme gibi adlarla karşımıza çıkarken merkezde güvenli siteler, stratejik finansal bölgeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Her ikisinde ortak olansa çitlerle ve kontrol noktalarıyla yalıtılmış güvenli bölgeler, biyometrik denetimler ve saldırılara karşı koruyucu duvarlar gibi araçlarla mekanların birbirlerinden yalıtılmasıdır (Graham, 2013)

5. Sonuç

ABD'nin 2003 yılında Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahale, 21. yüzyılın en önemli uluslararası siyasal gelişmelerinden biri olmuştur. ABD'nin Irak'ta bulunduğu sürede sebep olduğu veya karşılaştığı sorunlar, birçok açıdan analiz edilmesine rağmen, bu süreçte yıkılan şehirler genellikle ikinci planda kalmıştır. Toplumsal dönüşümün önemli mekanlarından olan şehirlerin gözden kaçırılması, 2003 sonrası Irak'ının tam anlamıyla anlaşılmasını engellemektedir. 2003 sonrası dönemde gerek farklı gruplar arasındaki çatışmalarda gerekse de ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri ile ayaklanmacı ve direnişçi güçler arasında yaşanan çatışmalarda kent alanları

büyük yıkıma uğrarken, bu kentlerin imhası Irak toplumunun dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Bu yüzden Irak'ın 2003 sonrası yaşadığı topyekûn dönüşümler, kent alanında ve gündelik hayat pratiklerinde bulunmaktadır. Tüm bu şartlar altında da başta Sadr Şehri olmak üzere Irak şehirlerinin imhasının ve yeniden inşasının anlamlarını analiz etmek önemlidir. Bu doğrultuda ABD'nin işgal sonrası mekanla ilgili uyguladığı politikalara, kent alanının imhasının anlamlarına ve yeniden inşanın amaçlarına bakmak gerekmektedir. Bu süreçlere bakmak, Sadr Şehri'nin imhasının küresel ölçekte hangi anlamlara geldiğini ve hangi amaçlar doğrultusunda gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Tarihsel anlamda gerek sol ve milliyetçi akımların gerekse de Şii toplumsal yapının kuvvetli olduğu Sadr Şehri'nin siyasal iktidarlar tarafından sorunlu ve tehdit olarak algılanması, 2003'ten önceye uzanmaktadır. Saddam döneminde de baskı ve tecrit politikalarının mekânı olan Sadr Şehri'ne karşı uygulanan politikalar, ABD'nin Irak işgali sonrası başka boyutlar kazanmıştır. ABD yönetimi tarafından Şii milislerin ve Mehdi ordusunun güvenli bölgesi olarak tanımlanan Sadr Şehri, bu özelliklerinden arındırılmak için ABD tarafından farklı politikalarla maruz kalmıştır. İşgalin hemen arkasından güvenli bölgelere bölünen Bağdat'ta sorunlu olarak görülen mekanlar, duvarlar aracılığıyla yalıtılmıştır. Bu yolla kentlilerin güvenliği yerine kent ve kentlilere karşı güvenliği sağlama stratejisi izleyen ABD, istediği sonuca ulaşamamış ve Sadr Şehri temelli direniş hareketleri devam etmiştir. Mehdi ordusunun saldırılarına bir türlü çözüm bulamayan ABD, 2008 yılında aslında kent alanını imha ederek soruna kökten çözüm bulmayı amaçlamıştır. Bu şartlar altında yeni askeri tekniklerin de yardımıyla ABD güçleri tarafından Sadr Şehri büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Bu yıkım sırasında şiddet ve militarizmin ön plana çıkması, kentsel yıkım aracılığıyla "sorunlu" toplumsal yapıların dönüştürülmesinin hedeflenmesi ve de sistematik ve planlı bir saldırıyı barındırması, Sadr Şehri'ne uygulanan şiddeti farklı bir boyuta getirmiştir. Daha doğrudan ifade etmek gerekirse, Sadr Şehri; niyetlenmiş ve sistematik bir şekilde yıkıma uğramış, bu yıkım eski toplumsal yapının imhasını veya dönüştürülmesini amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda askeri ve militer yöntemler merkezi rol oynamıştır. Kısaca Sadr Şehri kavramsal olarak kentkırımı maruz kalmıştır.

Sadr Şehri'nde yaşanan kentkırım ise iç savaş pratiklerinde yaşanan kentkırım örneklerinden farklıdır. İç savaş pratiklerinde daha çok dini, mezhebi ve etnik kimliklerin sağladığı motivasyonlar önemliyken, Sadr Şehri örneğinde tamamlansın veya tamamlanmasın yeniden inşa planları da önemlidir. O yüzden ABD'nin Sadr Şehri'nde sebep olduğu yıkım yaratıcı bir yıkımdır. Amaç, Sadr Şehri'nin bir daha sorun çıkarmayacak bir şekilde dönüşümüdür. Daha doğru bir ifadeyle, kentsel dönüşüm üzerinden toplumsal dönüşümü sağlamaktır. Bu yüzden de Sadr Şehri'nin yıkımı, uluslararası güçler tarafından yapılırken yeniden inşası, uluslararası sermaye tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yolla merkezin "ideal" şehirleri, çevrede de inşa edilebilecek ve neo-liberal ekonomik üretim tarzına uygun bir şekilde kurgulanabilecektir. Ayrıca merkez ile çevre arasındaki asimetrik ilişki yeniden üretilebilecektir.

Merkez ile çevre arasındaki ilişki aynı zamanda iki yönlüdür. Merkez, çevreyi sorun çıkarmayacak şekilde ve mevcut asimetrik güç ilişkilerini devam ettirecek şekilde dizayn ederken, merkezde uygulanması amaçlanan politikalar, ilk defa çevrede veya kolonide test edilmektedir. Bu yolla "ötekine" ait olarak gösterilen mekanlarda uygulanan politikalar, daha sonra "bize" ait olan mekanlarda da uygulanabilmektedir. Bu yüzden 2003 sonrası Irak'ta uygulanan birçok politikanın New Orleans'ta uygulanması tesadüf değildir. Bu tip bir süreç, 9/11 sonrası yürürlüğe konan askeri şehircilik doktrininin hem çevrede hem de merkezde uygulamaya konulmasını kolaylaştırmaktadır.

Özetlemek gerekirse, kent alanı, toplumsal, ekonomik, kültürel, kimliksel ve siyasal ilişkilerin üretildiği mekanların en önemlisidir. Bu yüzden şehirler, kentli kitleler ve iktidarlar arasında önemli çatışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Kentli kitleler, otonom yapılarını korumayı amaçlarken, iktidarlar genellikle bir üretim aracı olarak gördükleri kentleri, siyasal ve ekonomik süreçlere entegre etmeyi hedeflemektedir. Bu çatışan amaçlar ise kent alanlarını siyasal anlamda çok önemli bir yere koymaktadır. Bu yüzden de Sadr Şehri'nde yaşanan yıkım, farklı aktörler arasındaki güç mücadeleleri ve aktörlerin amaçları doğrultusunda incelenmelidir. Bunun ötesinde kimlik temelli kentkırım örnekleri ile neo-liberal amaçlar doğrultusunda gerçekleşen kentkırım örnekleri arasındaki ilişki ve Sadr Şehri'nde olduğu gibi küresel iktidar (ABD), ulusal iktidar (kentkırım dönemindeki Maliki hükümeti) ve yerel iktidar (Mukteda El-Sadr hareketi ve Mehdi ordusu) arasındaki ilişkiler ve bu ilişkiler ağında kent mekanının ve kent sakinlerinin hangi anlamlara gelebileceği daha fazla araştırmayı gerektiren konulardır.

Kaynakça

10X10 Sadr City. (n.d.). *NKY Architects & Engineers*, <https://nky.com.tr/projects/10-x-10-sadr-city/>. Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2020.

Amiri, Rannie. (2008). Is Sadr City Becoming the Next Gaza?. *The Palestine Chronicle*.

<http://www.palestinechronicle.com/is-sadr-city-becoming-the-next-gaza/>. Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.

Bleibleh, Sahera, Perez, Michael Vicente ve Bleibleh, Tahira. (2019). "Palestinian Refugee Women and the Jenin Refugee Camp: Reflections on Urbicide and the Dilemmas of Home in Exile". *Urban Studies*: 1-20.

- Brodway Malyan Completes Masterplan for \$ 10 bn Sadr City. (2011). *Iraq-Business News*. <http://www.iraq-businessnews.com/2011/08/03/broadway-malyan-completes-masterplan-for-10bn-sadr-city/> . Erişim Tarihi: 23 Ağustos 2020.
- Car Bomber Strikes Iraq Army Base. (2008a). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2008/03/2008525121232191322.html> . Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2020.
- Cities in the Bombsight, Cities from Below: Relevance of Critical Theory Today (2007). *City* 11(1): 4-6.
- Clement, Matthew Thomas. (2002). "Neoliberalism, Imperialism, and the Militarization of Urban Space". *Monthly Review* 64(5): 46-50.
- Cockburn, Partick. (2008). Al-Sadr Ceasefire Allows Troops to Enter Shia Slum. *Independent*. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/alsadr-ceasefire-allows-troops-to-enter-shia-slum-827012.html> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.
- Coward, Martin. (2004). "Urbicide in Bosnia". In *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*, ed. Stephan Graham. Oxford ve Malden: Blackwell Publishing. Pp: 154-171.
- Dozens Dead After Baghdad Clashes. (2008c). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2008/04/200861503155674520.html> . Erişim Tarihi, 10 Ağustos 2020.
- Fregonese, Sara. (2009). "The Urbicide of Beirut? The Geopolitics and Built Environment in the Lebanese Civil War (1975-1976)". *Political Geography* 28(5): 309-318.
- Graham, Stephen. (2002). Clean Territory: Urbicide in the West Bank. *Open Democracy* https://www.opendemocracy.net/en/article_241jsp/ . Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2020.
- Graham, Stephen. (2011). *Cities under Siege: The New Military Urbanism*. London and New York: Verso.
- Graham, Stephen. (2013). Foucault's Boomerang: The New Military Urbanism. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/opensecurity/stephen-graham/foucault%E2%80%99s-boomerang-new-military-urbanism> . Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2020.
- Gregory, Derek. (2003). "Defiled Cities". *Singapore Journal of Tropical Geography* 24(3): 307-326.
- Gregory, Derek. (2011). Baghdad Burning: Neo-Liberalism and the Counter-City. *Paper presented at 12th Mediterranean Research Meeting*, Florence, Italy: 1-36.
- Herscher, Andrew. (2006). "American Urbicide". *Journal of Architectural Education* 60(1): 18-20.
- Hills, Alice. (2010). "The Unavoidable Ghettoization of Security in Iraq". *Security Dialogue* 42(3): 301-321.
- How Technology Won Sadr City Battle (2008). *CBS News*. <http://www.cbsnews.com/news/how-technology-won-sadr-city-battle/> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.
- Karasu, Mithat Arman. (2008). "Bir Kentin Ölümü: Kentkırım (Bosna-Hersek Örneği)". *Çağdaş Yerel Yönetimler* 17(3): 51-64.
- Krahmann, Elke. (2008). "Security: Collective Good or Commodity". *European Journal of International Relations*, 14(3): 379-404.
- Lafer, Gordon. (2008). "From Baghdad to Bayou: Neoliberalism and the Shrinking of the Democracy". *New Labor Forum*, 17(1): 108-121.
- Lizardo, Omar. (2015). "Review of Cities, War And Terrorism: Towards an Urban Geopolitics". *International Sociology Review of Books* 22(5): 590-594.
- Many Killed in Fresh Iraq Fighting. (2008b). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2008/03/200852513458784316.html> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.
- Marcuse, Peter. (2001). "Reflections on the Events: Urban Life Will Change". *City* 5(3): 395-397.
- Mendiata, Eduardo. (2001). "The Space of Terror, the Utopian City: On the Attack on the World Trade Center". *City* 5(3): 397-406.
- Muggah, Robert. (2014). "Deconstructing the Fragile City: Exploring the Insecurity, Violence And Resilience". *Environment & Urbanization* 26(2): 345-358.
- Read, Gray. (2008). "Review of Architects without Frontiers: War, Reconstruction and Design Responsibility". *Journal of Architectural Education* 61(3): 65-66.
- Riley, James Whitcomb. (2011). To What Extent is the 'Battle of Sadr City' A Case of Urbicide. *E-International Relations Students*, <http://www.e-ir.info/2011/03/05/to-what-extent-is-the-%E2%80%98battle-of-sadr-city%E2%80%99-a-case-of-urbicide/> . Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2020.
- Rogers, Paul. (2008). The Iran risk, again. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/en/the-iran-risk-again/> . Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2020.
- Saifi, Yara ve Samman, Maha. (2019). "Housing in Jerusalem: from A Flourishing Hope to Slow Urbicide". *Open House International* 44(2): 27-35.
- Sandys, Laura. (2004). Where is Iraq going. *Open Democracy*. https://www.opendemocracy.net/en/article_1835jsp/ . Erişim Tarihi: 19 Ocak 2018.
- Travis, Hannibal. (2009). "Urbicide: The Politics of Urban Destruction". *Journal of Genocide Research* 13(3): 382-387.
- Türk Müteahhitlerden Irak'ta Dev Proje. (n.d.). *Anbarapor*, 1-7.
- Türkler Irak'ta 75 bin Konut Yapacak. (2010). *NTV*. <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkler-irakta-75-bin-konut-yapacak.iaW8Ahrm0yL6GbJtWmI2A> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.
- US Gives Air Support to Iraqi Force. (2008e). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2008/03/200852512578759211.html> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020.
- Violence Marks Fall of Baghdad. (2008d). *Al Jazeera*. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2008/04/2008525144437897129.html> . Erişim Tarihi: 10 Ağustos.
- Wojtasik, Karolina. (2015). Urbicide - When The City Becomes A Target: 109-118.
- Zubaida, Sami. (2004). Understanding the insurgencies in Iraq. *Open Democracy* https://www.opendemocracy.net/en/article_1852jsp/ . Erişim Tarihi: 09 Ağustos 2020.